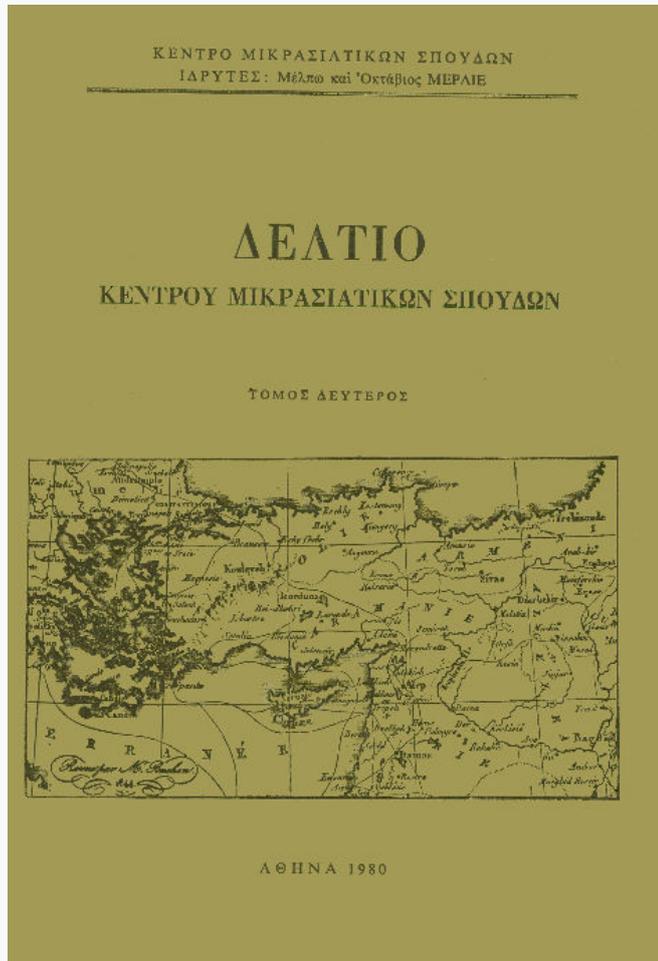

Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών

Τόμ. 2 (1980)

Το Φερτέκι Ικονίου [Κόνυα] και ένα ανέκδοτο καραμανλήδικο έγγραφο [1837] για τα τυχερά παιχνίδια

Αναστάσιος Κ. Ιορδάνογλου

doi: [10.12681/deltiokms.253](https://doi.org/10.12681/deltiokms.253)

Copyright © 2015, Αναστάσιος Κ. Ιορδάνογλου

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Ιορδάνογλου Α. Κ. (1980). Το Φερτέκι Ικονίου [Κόνυα] και ένα ανέκδοτο καραμανλήδικο έγγραφο [1837] για τα τυχερά παιχνίδια. *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών*, 2, 211–220. <https://doi.org/10.12681/deltiokms.253>

ΤΟ ΦΕΡΤΕΚΙ ΙΚΟΝΙΟΥ [ΚΟΝΥΑ] ΚΑΙ ΕΝΑ ΑΝΕΚΔΟΤΟ ΚΑΡΑΜΑΝΛΗΔΙΚΟ ΕΓΓΡΑΦΟ [1837] ΓΙΑ ΤΑ ΤΥΧΕΡΑ ΠΑΙΓΝΙΔΙΑ

Στή μελέτη αυτή δημοσιεύεται ένα καραμανλήδικο έγγραφο, πού αναφέρεται στα τυχερά παιχνίδια στο Φερτέκι της Καππαδοκίας, την έκταση πού είχαν, την αναστάτωση πού προκάλεσαν και τέλος την απαγόρευσή τους από τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο. Μὲ ἀφορμὴ τὸ ἔγγραφο αὐτό, δίνεται μία σύντομη εἰκόνα τῆς ἱστορίας τοῦ χωριοῦ καὶ μάλιστα τῆς ἑλληνικῆς παρουσίας.

Τὸ Φερτέκι ἀπέχει μισὴ ὥς μία ὥρα¹ ἀπὸ τῆ Νίγδη [Niğde] τῆς Μικρᾶς Ἀσίας πρὸς Ν. Ἦταν προάστιο τῆς Νίγδης καὶ θερινὴ διαμονὴ τῶν κατοίκων τῆς². Δημητριακοὶ καρποὶ, σταφύλια καὶ ὅλα τὰ γνωστὰ ὀπωρικὰ εἶδη τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἦταν τὰ κύρια τοῦ προϊόντα³. Τὰ ἀμπέλια καὶ οἱ κῆποι πού περιτριγυρίζαν τὴν κωμόπολη χάριζαν ξεχωριστὴ ὁμορφιά καὶ ἐξαισία θέα⁴.

Τὸ Φερτέκι διοικητικῶς ὑπαγόταν στὴ Νίγδη, ἐνὼ θρησκευτικῶς στὴ Μητρόπολη Ἰκονίου⁵.

Σχετικὰ μὲ τ' ὄνομα τῆς κωμόπολης, οἱ κάτοικοι διατηροῦσαν παλαιότερα τὸ «Φερτάκαινα» ἐκ τοῦ «φέρει τὰ καινά». Ἐξάλλου καὶ τὰ γειτονικὰ ἑλληνόφωνα χωριά ἀποκαλοῦσαν τὴν κωμόπολη καὶ τοὺς κατοίκους ὡς «Φερτάκαινα» καὶ «Φερτακαινώτες»⁶. Οἱ Τοῦρκοι κάτοικοι ὀνόμαζαν τὸ χωριὸ «Φερτέκ»[Fertek], ὡς προερχόμενο ἀπὸ τὸ «Φερτάκαινα» μὲ ἀφαίρεση τῆς κατάληξης -αινα. Ἀπὸ τὸ «Φερτέκ» σχηματίστηκε κατόπιν στὰ ἑλληνικὰ ἡ ὀνομασία «Φερτέκιον»⁷ καὶ τέλος «Φερτέκι».

1. Σωκράτης Κρινόπουλος, *Τὰ Φερτάκαινα*, Ἀθήναι, 1889, σ. 17· πρβ. Παντ. Μ. Κοντογιάννης, *Γεωγραφία τῆς Μικρᾶς Ἀσίας*, Ἀθήναι, 1921, σ. 150, Ἰωάννης Ἰωαννίδης, *Κασάρεια Μητροπολιτεία*, Δέρι Σααδέτ, 118.

2. Κοντογιάννης, ὁ. π., σ. 150.

3. Κρινόπουλος, ὁ. π., σ. 17.

4. Ν.Σ. Ρίζος, *Καππαδοκικά*, Κωνσταντινούπολη, 1856, σ. 103. *Μικρασιατικὸν Ἡμερολόγιον ὁ Ἀστήρ*, ἔτος Β', Δέρι Σααδέτ, 1913, σ. 247. Ἰωαννίδης, ὁ. π., σ. 120.

5. *Μικρασιατικὸν Ἡμερολόγιον*, ὁ. π., σ. 247.

6. Κρινόπουλος, ὁ. π., σ. 20.

7. Κρινόπουλος, ὁ. π., σ. 22. *Μικρασιατικὸν Ἡμερολόγιον*, ὁ. π., σ. 250.

Φερτάκαινα > Φερτέκ > Φερτέκιον > Φερτέκι.

Σύμφωνα με μιὰ συγκεχυμένη παράδοση ή θέση τῆς κωμόπολης ἦταν 3-4 ὄρες πιὸ μακριά, πιθανόν ἐπάνω στὸ δρόμο τῆς Καππαδοκίας πρὸς Τραχεῖαν Κιλικίαν. Οἱ κάτοικοι εἶχαν ἐγκαταλείψει τὴν περιοχὴ ἐκεῖνη γιὰ νὰ γλυτώσουν ἀπὸ τὶς ἀγχαριές καὶ καταπιέσεις τῶν Ἑγγύλων καὶ Δελήδων. Σύμφωνα με ἄλλη παράδοση, ἡ θέση τῆς κωμόπολης ἦταν σὲ ἀπόσταση μιστῆς ὥρας πρὸς Β, στὸ «Φρέγκ-ντερεσι» (φάραγξ τῶν Φράγκων). Ἡ ἰδέα αὐτὴ γιὰ τὴν ἀρχαιότητα τῆς κωμόπολης στηρίζεται βασικὰ στὰ ὑπόγεια ἐκεῖνα κατοικήματα «κερέρ», ποὺ ὑπῆρχαν ὅπως στὰ ἄλλα χωριὰ τῆς Καππαδοκίας κι ἐδῶ καὶ ποὺ χρησιμοποιήθηκαν ἀπὸ τοὺς κατοίκους ὡς καταφύγια σὲ καιροὺς ἐξωτερικῶν ἐπιδρομῶν⁸.

Κατὰ τὴν παράδοση ἡ λατόμηση τῶν σπηλαίων ἀρχισε με τὶς ἐπιδρομὲς τῶν Τούρκων, ὁπότε οἱ κάτοικοι γιὰ νὰ διασώσουν τὴν τιμὴ καὶ τὴ ζωὴ τους κατάφευγαν καὶ παρέμεναν σ' αὐτὰ γιὰ πολὺ καιρὸ. Τὰ σπήλαια ἦταν διώροφα καὶ κάλυπταν μεγάλη ἔκταση. Εἶχαν πηγάδια, φούρνους καὶ ἐκκλησία στ' ὄνομα τοῦ Ἁγίου Θωμᾶ.

Ἡ παράδοση μάλιστα ἀναφέρει ὅτι, ὅταν οἱ κάτοικοι κάποτε εἶχαν κλειστεῖ στὸ σπήλαιο οἱ ἐχθροὶ προσπάθησαν νὰ τοὺς πνίξουν με καπνὸ, γιατί ἦταν ἀδύνατο νὰ εἰσχωρήσουν πρὸς τὰ μέσα. Μία ἄλλη φορὰ πάλι, ἐνῶ οἱ ἐχθροὶ πλησίαζαν τὸ σπήλαιο ἓνα βρέφος ἐκλαιγε συνέχεια, καὶ ὑπῆρχε κίνδυνος νὰ γίνουν ἀντιληπτοί. Τότε, οἱ ὑπόλοιποι εἶπαν στὴ μητέρα τὸν φοβερὸ ἐκεῖνο λόγο: «ἦ πνίξέ το, ἦ ρίξέ το, ἦ τὸ βυζὶ σου δοσε». Ἐπειδὴ ὁμως τὸ βρέφος δὲν σταματοῦσε τὸ κλάμα προτίμησε ἡ μητέρα νὰ ρίξει τὸ παιδὶ στὸ πηγάδι. Στὴ μνήμη τοῦ βρέφους αὐτοῦ ὑπῆρχε σὲ πηγάδι, πρὸς τὰ μέσα τοῦ σπηλαίου, ἓνα κρανίον⁹.

Πληθυσμός: Τὸ Φερτέκι ἦταν ἀπὸ τὰ μικτὰ χωριὰ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Κατοικοῦσαν Ἕλληνες καὶ Τούρκοι¹⁰. Κατὰ τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰ. ἡ κωμόπολη ἀριθμοῦσε 1.200 οἰκογένειες, ἐνῶ κατὰ τὰ τέλη τοῦ ἴδιου αἰῶνα 500, οἱ μισοὶ Ἕλληνες καὶ οἱ μισοὶ Τούρκοι¹¹. Τὸ 1889 ὁ Ἀρχελάος Σαραντιδῆς ἀναφέρει 3.000 κατοίκους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους μόνον οἱ 300 Τούρκοι¹². Ὁ πληθυσμὸς τοῦ χωριοῦ ἀξίθησε τὴν πρώτη δεκαετία τοῦ 20ου αἰ. καὶ ἔφθασε τοὺς 4.000, χριστιανοὺς καὶ μουσουλμάνους κατὰ τὸ ἡμισι¹³. Τὸ 1921 ὁ

8. Κρινόπουλος, ὁ. π., σ. 18. *Μικρασιατικὸν Ἡμερολόγιον*, ὁ. π., σ. 247.

9. Κρινόπουλος, ὁ. π., σ. 19.

10. Ρίζος, ὁ. π., σ. 103. Χατζῆ Ἰορδάνου, *Ὀδοιπορικόν*, χ.τ., 1848, σ. 134.

11. Ἰωαννίδης, ὁ. π., σ. 118, Ἰωάννης Κάλφογλου, *Ἰωάννης Πρόδρομος Μοναστηρὴ γιάχοι Μονὴ Φλαβιανῶν*, Δέρι Σααδέτ, 1898, σ. 150.

12. Ι. Σαραντιδῶν Ἀρχελάου, *Ἡ Συνασὶς*, Ἀθῆναι, 1899, σ. 128.

13. *Μικρασιατικὸν Ἡμερολόγιον*, ὁ. π., σ. 247.

Κοντογιάννης σημειώνει 3.300 κατοίκους· 3.000 Έλληνες και 300 Τούρκοι¹⁴.

Ἡ γλώσσα: Ἡ γλώσσα τοῦ Φερτέκι ἦταν ἡ παρεφθαρμένη ἀπλοελληνική¹⁵, σὲ βαθμὸ πὸ κανεὶς δύσκολα πίστευε πὸς αὐτὰ πὸ ἀκουε ἦταν ἑλληνικά. Ἡ μεγάλη αὐτὴ ἀλλοίωση δὲν παρατηροῦνταν μόνο στὶς μεταπτώσεις τῶν ἐξωτερικῶν τύπων τῶν λέξεων, ἀλλὰ καὶ στὶς ἔννοιες: ἀστενάρ = ἀσθενής, νησιὰ = πῦρ, χτέρ = λίθος, ναῖκα = γυναῖκα¹⁶. Πολυάριθμα ἦταν ἐπίσης καὶ τὰ δάνεια ἀπὸ τὴν τουρκικὴ γλώσσα. Γι' αὐτοὺς ἀκριβῶς τοὺς λόγους οἱ Ἕλληνες κάτοικοι τοῦ χωριοῦ προτιμοῦσαν νὰ μιλοῦν τὰ τουρκικά¹⁷. Στὶς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰ. φαίνεται ὅτι ἀπόδωσαν οἱ καρποὶ τῆς ἐπιμονῆς καὶ ὑπομονῆς τους στὴν ἐκμάθηση τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας, ὅποτε καὶ μίλησαν τὰ ἑλληνικά¹⁸.

Καθιδρύματα: Στὸ Φερτέκι ὑπῆρχε μεγαλοπρεπῆς ναὸς στὸ ὄνομα τῶν Ἀρχιστρατῆγων Μιχαὴλ καὶ Γαβριήλ¹⁹. Κατὰ τοὺς Ἰωαννίδη καὶ Κάλφογλου ὁ ναὸς αὐτὸς ἄρχισε νὰ κτίζεται τὸ 1833 στὴ θέση ἄλλου παλαιοῦ τῆς Ὀσιομάρτυρος Παρασκευῆς, με ἀφορμὴ ἓνα θαῦμα πὸ ἔγινε στὴ γιορτὴ τῶν Ἀρχιστρατῆγων²⁰. Ὡστόσο μαθαίνουμε ἀπὸ καραμανλήδικο ἐγγραφο²¹ τοῦ 1814 ὅτι ὁ παραπάνω ναὸς ὑπῆρχε τὴν ἐποχὴ αὐτῆ. Σύμφωνα με τὸ ἐγγραφο, πὸ πρόκειται γιὰ τὴν διαθήκη τοῦ Ταβοῦλ ὄγλου Χατζῆ Μπηνιὰτ ἀπὸ τὸ Φερτέκι, χαρίζονται χρηματικὰ ποσὰ καὶ στὸ ναὸ τῶν Ἀρχιστρατῆγων Μιχαὴλ καὶ Γαβριήλ. Ὁ ναὸς ἦταν πολὺ μεγάλος. Μποροῦσαν νὰ ἐκκλησιαστοῦν με ἄνεση 2.000 ἄτομα²². Ἡ Μητρόπολη καὶ τὰ σχολεῖα βρίσκονταν κοντὰ στὸ ναὸ²³.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν περίφημη αὐτὴ ἐκκλησία ὑπῆρχαν στὸ Φερτέκι καὶ παρεκκλήσια, λιθόκτιστα: Ἁγιος Δημήτριος, Τρεῖς Παῖδες, Ἀπόστολος Θωμᾶς, Ἁγία Κυριακή, Ἁγία Εὐφημία, Τίμιος Σταυρὸς καὶ Ἁγιος Γεώργιος.

14. Κοντογιάννης, ὁ. π., σ. 150.

15. Χατζῆ Ἰορδάνου, ὁ. π., σ. 134. Ρίζου, ὁ. π., σ. 103. Ἰωαννίδης, ὁ. π., σ. 120. Κάλφογλου, ὁ. π., σ. 150.

16. Βλ. Ἀναστασίου Σ. Ἀλεκτορίδου, «Λεξιλόγιον τοῦ ἐν Φερτακαίνους τῆς Καπαδοκίας Γλωσσικοῦ Ἰδιώματος», *Δελτίον τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἐταιρείας τῆς Ἑλλάδος* 1(1883-4) σ. 480-508.

17. Ρίζος, ὁ. π., σ. 103.

18. *Μικρασιατικὸν Ἡμερολόγιον*, ὁ. π., σ. 247.

19. Χατζῆ Ἰορδάνου, ὁ. π., σ. 134. Κρινόπουλος, ὁ. π., σ. 23. Ἰωαννίδης, ὁ. π., σ. 118. Κάλφογλου, ὁ. π., σ. 150. *Μικρασιατικὸν Ἡμερολόγιον*, ὁ. π., σ. 250.

20. Ἰωαννίδης, ὁ. π., σ. 118. Κάλφογλου, ὁ. π., σ. 150.

21. Τὸ καραμανλήδικο ἐγγραφο βρίσκεται ὑπὸ δημοσίευση.

22. Κρινόπουλος, ὁ. π., σ. 23.

23. Ἰωαννίδης, ὁ. π., σ. 118.

Ἐπὶ ἤρην ἐπίσης καὶ δύο ἀγίασματα τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονα καὶ τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ²⁴.

Παιδεία: Τὸ 1820 περίπου ὑπῆρχε στὸ Φερτέκι τέλειο Ἑλληνικὸ σχολεῖο, στὸ ὁποῖο δίδασκαν οἱ γνωστοὶ τότε δάσκαλοι Ἰωάννης, Ἱερόθεος καὶ Σεραφεῖμ. Μαθητὲς ἀπὸ τὰ γύρω χωριά, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ μακρινὲς ἀποστάσεις ἔρχονταν στὸ χωριό²⁵. Ὡστόσο, κατὰ τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰ. ἡ παιδεία ἔδειχνε κάποια στασιμότητα²⁶, ἐνῶ τὸ 1889 –παρὰ τὴν ἀντίθετη γνώμη τοῦ Ἰωαννίδη– ἡ κατάστασις τῶν ἐκπαιδευτηρίων τοῦ χωριοῦ ἦταν ἱκανοποιητικὴ. Τότε ἀκριβῶς προστέθηκε καὶ ἡ πρώτη τάξις τοῦ Γυμνασίου.

Τὸ Φερτέκι διατηροῦσε ἐπίσης ἐφτατάξια ἀστικὴ σχολὴ καὶ πεντατάξιο παρθεναγωγεῖο. Ὅλοι οἱ μαθητὲς ἤξεραν νὰ διαβάσουν καὶ νὰ γράφουν τὰ ἑλληνικά καὶ τὶς τέσσερις πράξεις τῆς ἀριθμητικῆς. Ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν, πάντοτε στὸ τέλος τοῦ ἴδιου αἰῶνα, ἦταν γύρω στουὺς 150-180. Πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς τέλειωναν τὶς σπουδὲς τους στὰ γυμνάσια τῆς Κωνσταντινούπολης καὶ τῆς Σμύρνης²⁷.

Τὰ ἐξόδα τῆς ἀστικῆς σχολῆς καὶ τοῦ Παρθεναγωγείου ὑπολογίζονταν σὲ 30.000 γρόσια τὸ χρόνο. Τὸ ποσὸ αὐτὸ συγκεντρῶνονταν μὲ τὸν ἀκόλουθο τρόπο: 6.000 γρ. ἀπὸ τὸν Ἄγ. Νικόλαο τοῦ Γαλατᾶ²⁸, 6.000 γρ. ἀπὸ τοὺς ταξιδιωτὲς ὑπὸ τὸ ὄνομα «σελαμετιγὲ» (καλὸ κατευόδιο)· 4.000 γρ. ἀπὸ τὶς συνεισφορὰς στὴν Κωνσταντινούπολι κατὰ τὴ γιορτὴ τῶν Ἀρχιστρατήγων Μιχαὴλ καὶ Γαβριήλ· 2.000 γρ. ἀπὸ τὰ ἔσοδα τοῦ σχολείου καὶ τὸ ὑπόλοιπο ἀπὸ τοὺς Φερτεκλήδες Ἰκονίου, Κωνσταντινούπολης καὶ τῶν ἄλλων περιοχῶν²⁹.

Τὸ 1913 εἶχε ἀπομείνει στὸ Φερτέκι μόνον ἓνα σχολεῖο, ποῦ ἀποτελοῦνταν ἀπὸ μία προκαταρκτικὴ καὶ πέντε τάξεις. Δίδασκαν δύο δάσκαλοι καὶ δύο δασκάλες. Ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν ἀνερχόταν σὲ ἀγόρια 60, κορίτσια 57. Τὰ μαθήματα ποῦ διδάσκονταν ἦταν: ἀρχαῖα καὶ νέα ἑλληνικά, τουρκικά, γαλλικά, ἀριθμητικὴ, ἱστορία, γεωγραφία, ὠδικὴ καὶ ἐργόχειρο.

Τὴν κεντρικὴ ἐφοροεπιτροπὴ τοῦ σχολείου, ποῦ εἶχε τὴν ἔδρα τῆς στῆν Κωνσταντινούπολι, ἀποτελοῦσαν οἱ : Ν. Μπάρας = πρόεδρος, Μιλτ. Α.

24. Ἰωαννίδης, ὁ. π., σ. 118, πρβλ. Κάλφογλου, ὁ. π., σ. 150.

25. Ἰωαννίδης, ὁ. π., σ. 118.

26. Ρίζος, ὁ. π., σ. 103.

27. Κρινόπουλος, ὁ. π., σ. 23.

28. Ἡ ἐκκλησία αὐτὴ, ἐνῶ παλαιότερα βρισκόταν ὑπὸ τὴν διοίκησι τῶν Φερτεκλήδων, εἶχε παραχωρηθεῖ στὰ φιλανθρωπικὰ ἱδρύματα τοῦ γένους. Βλ. Ἰωαννίδη, ὁ. π., σ. 119. Σήμερα, μετὰ ἀπὸ ἀλλεπάλληλες δικεὺς ἡ ἐκκλησία βρίσκειται μαζὶ μὲ δύο ἄλλες τῆς «Παναγίας» καὶ τοῦ «Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου» ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ «Τουρκικοῦ Ὁρθόδοξου Πατριαρχείου», ποῦ ἱδρύθηκε ἀπὸ τὸν Παπᾶ Εὐθύμ το 1922.

29. Ἰωαννίδης, ὁ. π., σ. 119.

Ἐφραιμίδης = ἀντιπρόεδρος, Σ.Π. Νομίδης = γραμματέας, Α. Καρατζόγλους = ταμίας, Ν. Πανοικίδης και Κυρ. Παπαχρυσάνθου = μέλη, ἐνὸς τὰ μέλη τῆς ἐφορείας στὸ Φερτέκι ἦταν τὰ ἐξῆς: Χατζῆ Ι. Τσορπαδζόγλους, Α.Ν. Τσιβόγλους, Γ.Θ. Νομίδης, Ἀχ. Χ. Τζιβόγλους και Α.Α. Κλαδόπουλος³⁰.

Ἄλλο κτίριο, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἐκπαιδευτήρια, ἦταν και τὸ λουτρό, ποῦ κτίστηκε στὰ μέσα τοῦ 19ου αἰ. και ποῦ ἐγινε ἀφορμὴ νὰ διαιρεθοῦν οἱ κάτοικοι σὲ δύο φατρίες και νὰ ξοδευτοῦν πολλὰ χρήματα³¹.

Ἐδῶ θὰ ἀναφέρουμε ἐπίσης και τὶς 14 βρύσες, ποῦ κατασκευάστηκαν τὸ 1850 ἀπὸ τοὺς προεστώτες τοῦ χωριοῦ Τζιβόγλου Χατζῆ Ἄνεστη ἀγᾶ, Δημήτρη ἀγᾶ και Σάββα ἀγᾶ και τῆς Μαρίας, μητέρας τῶν Ἀναστασίου και Χαραλάμπου ἐφεντήδων. Τὸ νερὸ διοχετεύτηκε μὲ πολλὰ ἔξοδα ἀπὸ τὴν πηγὴ Φερέγγ, ποῦ βρισκόταν σὲ ἀπόσταση 45' ἀπὸ τὴν κωμόπολη κι ἐτσι ἐξυπηρετήθηκαν ὅλοι οἱ κάτοικοι, χριστιανοὶ και μουσουλμάνοι.

Τὸ τζαμί τοῦ χωριοῦ ἦταν βακούφι τῆς Σουλτάνας μητέρας τοῦ Σουλτάνου Ἀχμέτ ΙΙΙ³² (1703-1730).

Τὸ 1911 ἰδρύθηκε στὴν Κωνσταντινούπολη ἡ Ἀδελφότητα «Μιχαὴλ Ἀρχάγγελος», ποῦ ἐργαζόταν μὲ παραδειγματικὸ ζῆλο γιὰ τὴν πρόοδο τοῦ σχολείου, ἀλλὰ και γιὰ ὅλη τὴν κωμόπολη³³.

Οἰκογένειες ποῦ πρόσφεραν σημαντικὲς ὑπηρεσίες στὸ ἔθνος και ποῦ ἦταν γνωστὲς ὄχι μόνο στὸ Φερτέκι, ἀλλὰ και σὲ ὅλη τὴ Μικρὰ Ἀσία και τὴν Κωνσταντινούπολη ὑπῆρξαν οἱ ἐξῆς: Τζιβόγλου, Ζάμπα ὄγλου, Σουλλόγλου, Νομόσογλου, Κόκκινος ὄγλου και Κούρτογλου³⁴. Ἐπίσης εἶναι δυνατό νὰ ἀναφερθεῖ και ὁ Κωνσταντῖνος Σ. Ἀραβανόπουλος, ὁ ἔμπορος στὴν Κωνσταντινούπολη, ὁ ὁποῖος ἔλαβε τὸν τίτλο τοῦ Μεγάλου Εὐεργέτη γιὰ τὶς δωρεές του στὴν παραπάνω Ἀδελφότητα και στὸ σχολεῖο τοῦ Φερτέκι³⁵. Ἴσως στὴν ομάδα τῶν εὐεργετῶν θὰ πρέπει νὰ προστεθεῖ και ὁ Ταβοῦλ ὄγλου Χατζῆ Μπηνιάτ, ὁ ὁποῖος πρόσφερε τὸ ποσὸ τῶν 4.850 γροσίων γιὰ φιλοanthρωπικούς σκοποὺς τὸ 1814.

Τὸ Φερτέκι φημιζόταν γιὰ τὸ κρασί του. Οἱ ταβερνιάρηδες στὴν Κωνσταντινούπολη κατὰ πλειοψηφία ἦταν Φερτεκλήδες³⁶. Τὸ γεγονός αὐτὸ διαπιστώνουμε ἐξᾶλλου και ἀπὸ τὶς καραμανλήδικες ταφικὲς ἐπιγραφές τῆς Μο-

30. *Μικρασιατικὸν Ἡμερολόγιον*, ὁ. π., σ. 250.

31. Ρίζος, ὁ. π., σ. 103.

32. Ἰωαννίδης, ὁ. π., σ. 119.

33. *Μικρασιατικὸν Ἡμερολόγιον*, ὁ. π., σ. 250.

34. Ἰωαννίδης, ὁ. π., σ. 120.

35. *Μικρασιατικὸν Ἡμερολόγιον*, ὁ. π., σ. 250.

36. Ἰωαννίδης, ὁ. π., σ. 119.

νής Βαλουκλή³⁷. Περιφημη ήταν επίσης και η μαστίχα, ή τόσο άρωματική, ενώ η άσκηση της ταπητουργίας παρουσίαζε ενδιαφέρον³⁸.

Οί Φερτεκλήδες περνούσαν μία μονότονη, ήσυχη ζωή. Περίπατος γι' αυτούς ήταν η αγορά, μία επίσκεψη στους συγγενείς ή στα χωράφια και τους κήπους³⁹.

Για πολλούς από τους κατοίκους φαίνεται πώς ο τρόπος αυτός της ζωής ήταν γεμάτος πλήξη και μονοτονία γι' αυτό άρχισαν να παίζουν χαρτιά, ντάμα, μάγκαλα⁴⁰ και διάφορα άλλα τυχερά παιχνίδια για διασκέδαση. Όμως, σε λίγο χρονικό διάστημα τα παιχνίδια αυτά πήραν μεγάλες διαστάσεις και παίζονταν με πολλά λεφτά.

Στην έκταση λοιπόν που έλαβαν τα τυχερά παιχνίδια στο Φερτέκι και στην απαγόρευσή τους αναφέρεται η παρακάτω καραμανλήδικη έγκύκλιος, την οποία έστειλε ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Γρηγόριος ο ΣΤ' το 1837.

ΤΟ ΕΓΓΡΑΦΟ

Το έγγραφο σώζεται στα Γενικά Άρχεϊα του Κράτους⁴¹, στο τμήμα Φιρμανίων-Βερατίων και Έκκλησιαστικών Έγγράφων, αριθμό 12. Έχει διαστάσεις 0,48 × 0,35 και διατηρείται σε καλή κατάσταση.

Στο επάνω μέρος του εγγράφου υπάρχει η έπιγραφή του Οικουμενικού Πατριάρχου Γρηγορίου του ΣΤ', «Γρηγόριος έλέω Θεού Άρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ρώμης και οικουμενικός Πατριάρχης».

Η έγκύκλιος στέλνεται προς τόν Μητροπολίτη Ίκονίου Σαμουήλ και τους ιερείς, γέροντες, κοτζαμπάσηδες και λοιπούς χριστιανούς του Φερτέκι, το 1837. Περιέχει τρία κύρια σημεία:

α) Οί Φερτεκλήδες που διαμένουν στην Κωνσταντινούπολη υποβάλλουν προς τό Οικουμενικό Πατριαρχείο σφραγισμένη και υπογεγραμμένη άναφορά, με την οποία γνωστοποιούν τις διαστάσεις που έλαβαν τά τυχερά παιχνίδια, τράπουλα, ντάμα, μάγκαλα κ.ά. στο χωριό τους και ζητούν την απαγόρευσή των.

37. Οί 70 καραμανλήδικες ταφικές έπιγραφές της Μονής Βαλουκλή βρίσκονται υπό δημοσίευση.

38. Κοντογιάννης, *δ. π.*, σ. 151.

39. Κρινόπουλος, *δ. π.*, σ. 22.

40. «Σανς διά παιχνίδιον, έχουσα πολλές κοιλότητας.» Βλ. Ί. Χλωρός, *Λεξικόν Τουρκοελληνικόν*, Κωνσταντινούπολις, 1899, τόμ. Β', σ. 1516.

41. Εύχαριστίες όφείλονται στη Διεύθυνση των Γενικών Άρχείων του Κράτους για την πολύτιμη βοήθειά της στις έρευνές μου.

Handwritten notes at the top of the page, including the word 'ΠΡΟΛΟΓΟΣ' and other illegible characters.

Main body of handwritten text in a cursive script, likely a preface or introduction. The text is dense and covers most of the page's width.

Large handwritten signatures and flourishes at the bottom of the page, including names like 'N. K...' and 'D. P...'. There are also some illegible scribbles and marks.

β) Τό Οίκουμενικό Πατριαρχεῖο ἀπευθύνεται πρὸς τοὺς Φερτεκλήδες καὶ τοὺς συμβουλευεῖ να ἀπέχουν ἀπὸ τὰ τυχερὰ παιγνίδια. Γιατὶ πέρα ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ἐξαιτίας αὐτῶν χάνονται περιορισίες καὶ καταστρέφονται οἰκογένειες, τὸ «κουμάρ» εἶναι καὶ ἀμάρτημα. Ὅσοι δὲν συμμορφωθοῦν καὶ συνεχίσουν νὰ παίζουν στὰ κρυφὰ ἢ στὰ φανερὰ θὰ εἶναι ἀφορισμένοι, καταραμένοι καὶ ἀσυγχώρητοι.

γ) Τό τρίτο μέρος τῆς ἐγκυκλίου ἀποτελοῦν οἱ συνηθισμένες ἀρές, πού ἐξαπολύονται σέ βάρους ἐκείνων πού δέ θὰ θελήσουν νὰ συμμορφωθοῦν.

Στό τέλος τοῦ ἐγγράφου ὑπάρχουν οἱ ὑπογραφεῖ τῶν Μητροπολιτῶν, Κυζίκου Ἀνθίμου, Ἰκονίου Σαμουήλ, Νικομηδείας Παναρέτου, Δέρκων Γερμανοῦ κ. ἄ.

Τό ἔγγραφο ἐκδίδεται ὡς ἔχει:

+ Γρηγόριος ἐλέω Θεοῦ Ἀρχιεπίσκοπος
Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ρώμης καὶ
Οἰκουμενικός Πατριάρχης

+σерафетлоу φαζιελτοῦ Ἰκονίου μητροπολουδοῦ, ὑπέριτμε βέ ἔξαρχε πάσης λυκαονίας, μουχαπέτλοῦ ῥουχα|²νι καριντασιμιζ βέ συλλειτουργομοῦζ, βέ φερτέκ καριγεσιντέ σακιν ὀλάν Ιζετλοῦ κληρικοζλάρ, βέ ῥαγ|³πέτλοῦ Ἰεραζλάρ, βέ μουτέπερ Ιχτιγιαρλάρ, βέ κοτζαῖσασιλάρ, βέ σάγρι μπιλ τζούμλε εὐλογημένοι|⁴ χριστιανλάρ, σιζέ ἀλλάχ ἀζιμισανίν ταραφιντάν Ιναγέτ λούτφου κεῖρβέμ Ιπλάγ ὀλουνά. ἀσιτανεῖ|⁵ ἀλιγεδέ σακιν ὀλάν φερτεκλή ἔχαλιεριντέν μπάζι κίμσελερ ταραφιμιζά Ιμζαλί βέ μοχουρλοῦ ἀρ|⁶ζιχαλλαρῖλε τακρίρι Ιφαδέ Ιτιτλερ κῖ, ὀτετέν περου μοῦ φερτέκ καριγεσιντέ μπιρ φενά ἀδετ Ιτζάτ|⁷ ὀλουνοῦ, γιάνε μπάζι κίμσελερ ὀγιούν κιαχαδί, βέ δάμα, βέ μάγκαλα, βέ σάγρι, τουρλοῦ ὀγιουνλάρ|⁸ ὄγναμαγιά χαβεσ-λενδιλέρ ἐγλενμέκ ταριντε, λάκιν μπίραζ βακκῖττέν σόνγρα μοῦ κιαχάτ ὄγνα|⁹μασινί, βέ σάγρι τουρλοῦ ὀγιουνλαρι Ικισέρ ουτζέρ παράιλαν ὄγναμαγιά χαβεζ Ιτιτλερ βέ βαραράκ|¹⁰ κιολλλι ἀκτζέγιλαν ὄγναμαγιά πασλαδιλάρ κιαρ ἔδινμέκ Ιτζοῦν, βέ μοῦ μισιλλι ὀγιουνλάρ κουμάρ|¹¹ παζλικ ζιμπετινέ γκελδι μοῦ δερετζεδ: κῖ τζὸκ κίμσελερ, κενη βασιγελερινι τελέφ ιδούπ, φουκαρέ |¹²καλδιλάρ, βέ τζὸκ ἔββλερ σονδοῦ, βέ χαράπ ὀλδι μοῦ. σειτανι ὀγιουνλάρ σπέπειντέν, βέ κουμάρ ὀ|¹³γιουνουντάν. Ἰμδι μερσοῦμ φερτεκλή ἔχαλιεριντέν κίμσελερ μοῦ φενά βέ ζαραρλι ὀγιουνλαρη|¹⁴ ταραφιμιζά Ιφαδέ εἰλεδικλεριντε, πάδεχορ ρίτζά βέ νιγιάζ εἰλεδιλέρ κῖ, μοῦ μισιλλι κουμάρ|¹⁵ ὀγιουνλαριν σιμδέν σονγρά λιὰβ βέ πατίλ ὀλμαλαρινι μοῦ πατρικ συνοδικὸζ τεμπιχαμέ βέ να|¹⁶λετλεμέ κιαγῖδιμιζιλαν. ὀλ ἐτζιλδὲν μιτζὸε ἐτραφιμιζάδα μεβτζοῦτ ὀλάν σαραφетлоу φαζι|¹⁷λετλοῦ τζεμαάτ μητροπολουδάν, μουχαπέτλοῦ ῥουχανι καριντασιμιζ βέ συλλειτουργομοῦζοῦν ῥέγι-οῦ|¹⁸ Ιτιτφακλαρῖλε, γιαζίπ, τζούμλενιζε κιοτζζοῦκ βε μογοιούκ, γκέντζ βέ Ιχτιγι-

άρ, χερ ταρικτέ όλάν¹⁹ χριστιάν κίμσελερε Ίπτιδα πεδερανε νασιχάτ βέ τεμπίχ
 Ίδεριζ, κί, όλμαγια σιμδέν σογνρά²⁰ μπου σείτανι όγιουνλαρί γίανε κιαχάτ, δάμια,
 μάγκαλα, βε σιάγνρ όγιουνλαρί έλνιζε άλλμαγιά²¹σιζ, βε παράιλαν όγναμαγιά τζεσα-
 ρέτ Ίτμεγέσιζ, βε χάσιλι κουμάρ όγιουνουντάν φαρίγ όλασίσιζ²² ζίρα μπου κουμάρ
 όγιουνουντάν τζόκ άδεμλέρ τελέφ βε χαράπ όλδί, βε φουκαρέ καλδί, βε έ²³βλέρ
 μουζμιχάλ όλδί, βε μπουντάν μαδα μπου κουμάρ όγιουνου άγίρ γκιουνάχ όλδίγιν-
 τάν, τζανιζά²⁴ βέ τενιζέ ζαραρλίδιρ, άνήνιτζουν τζούμλενιζ μπου κουμάρ όγι-
 ουνλαρδάν Ίράκ όλασίσιζ. βε πάδεχου²⁵ χόκιουμ Ίδεριζ κί, χέρκιμ χριστιανλαρδάν
 κιοιτζούκ βε μπογιούκ, γκέντζ βε Ίχτιγιάρ, χέρ²⁶ ταρικτέ όλάν κίμσελερ μπου
 νασιαχατλαριμιζά, βε τεμπιχεριμιζέ Ίταάτ Ίτμεγιουπ, γκίνε²⁷ σιμδέν σογνρά γι-
 άχοτ κιαχάτ, γιάχοτ δάμα, γιάχοτ μάγκαλα, βε σάγνρ κουμάρ όγιουνλαρί, γκιζλι²⁸
 βε άσικιαρέν παράιλαν όγναμαγιά τζεσαρέτ Ίδερλέρισε, βε έλλερινέ αλιρλάρισα, βε
 κουμάρ²⁹ όγιουνου κουλλανιρλάρισα, βε μπογλέ μισιλλι βε κιοτου βε σείτανι
 όγιουνλαρά χαρεκέτ έδερλέρσα, όλ³⁰ κίμσελερ χέρκιμ όλούρουσα όλσούν, τζούμ-
 λεσι άφορισμένοι βε καπιραμένοι βε άσυγχώρητοι βε λανέτ³¹ όλσουνλάρ άλλάχ
 άζιμισανίν ταραφιντάν, τάσ βέ δεμίρ έρισίν, άνλέρ έρίμεσιν, γιεζινίν ουγιουζλου³²
 γιουνά Ίουδανιν άσιλμασινά ναγίλ όλσουνλάρ, κáιν γκιπί γέρ γιουζουντέ Ίγνεσιν-
 λέρ βέ τιτρεσινλέρ, βε³³ άλλαχίν γαζεπί ουζερλεριντέ όλσούν, βε τζέμι ζεμαντέ χαίρ
 γκιόρμεσινλέρ, βε τζούμλε άζιζ ουτζ γιούζ³⁴ όν σεκίζ θεοφόρος πετέροζλαριν
 μπέττ δσαλαρι ουζερλεριντέ όλσούν, έγερ μπου γιαζδίνιμιζ μμβάλ ουζερέ Ίτμεζ-
 λέρσα.

αωλζω

Έν μηνί Άπριλίφ Ίνδικτιώνος Ίης

Κυζίκου Άνθιμοζ
 Ίκονίου Σαμουήλ
 Νικομηδείας Πανάρετοζ
 Λέρκων Γερμανός
 κ.ά.

Ή μετάφραση του έγγράφου

Σεβασμώτατε και έξοχώτατε Μητροπολίτα Ίκονίου, υπέρτιμτε και έξαρχε
 πάσης Λυκαονίας, άγαπητέ και πνευματικέ άδελφέ και συλλειτουργέ, ένδο-
 ξώτατοι κληρικοί του Φερτέκι, άξιότιμοι ιερείς και σεβάσμιοι γέροντες,
 κοτζαπάσηδες και λοιποί εύλογημένοι χριστιανοί, έλεος και χάρη από τον
 ύψιστο Θεό σέ σάς.

Όρισμένοι Φερτεκλήδες στην Κωνσταντινούπολη, άπευθύνθηκαν σέ μās
 με άναφορά σφραγισμένη και ύπογεγραμμένη και γνωστοποίησαν την
 άπαρχή μιās κακής συνήθειας στό γωριό τους.

Δήλωσαν συγκεκριμένα ότι, μερικοί από τους κατοίκους έπαιζαν τράπουλα, ντάμα, μάγκαλα κι άλλα παιχνίδια με σκοπό την διασκέδαση. Μετά όμως από μικρό χρονικό διάστημα, συνέχισαν να παίζουν τα παραπάνω παιχνίδια με δύο τρείς παράδες και άργότερα σε μεγάλα ποσά, με κίνητρο την κερδοσκοπία. Έτσι καταστράφηκαν περιουσίες, έσβησαν και έρημωσαν πολλές έστιες και πολλοί κατάντησαν άποροι.

Μετά λοιπόν τή γνωστοποίηση της κατάστασης που επικρατούσε στο Φερτέκι, μās ζήτησαν την κατάργηση των τυχερών παιχνιδιών με πατριαρχική και συνοδική έγκύκλιο, έφόσον αυτά δέν άποσκοπούσαν σε κανένα όφελος.

Πρός τοϋτο συνιστοϋμε πατρικώς, με την ψήφο των σεβασμιωτάτων και έξοχωτάτων Μητροπολιτών, των άγαπητών και πνευματικών άδελφών και συλλειτουργών, σε όλους σας μικρούς και μεγάλους, νέους και γέροντες τήν κατάργηση στο έξής των τυχερών παιχνιδιών. Νά μη πάρετε λοιπόν στά χέρια σας τήν τράπουλα, τή ντάμα, τήν μάγκαλα και τά λοιπά παιχνίδια. Νά μη τολμήσετε να παίξετε σε χρήματα και άμέσως να παρατήσετε τó κουμάρι, γιατί εξαιτίας του άναστατώθηκαν οικογένειες και καταστράφηκαν πολλοί. Τό κουμάρι εξάλλου, επειδή είναι μεγάλη άμαρτία, βλάπτει και τήν ψυχή και τó σώμα σας. Γι' αυτό τó λόγο να απέχετε από τά τυχερά παιχνίδια.

Τελικά άποφασίζουμε ότι, όποιοσδήποτε από τους χριστιανούς, μικρός και μεγάλος, νέος και γέρος δέν ύπακούσει στίς συμβουλές μας και τολμήσει να ξαναπαίξει στά κρυφά ή στά φανερά τράπουλα, ντάμα, μάγκαλα και τά λοιπά τυχερά παιχνίδια με χρήματα, όποιοσδήποτε κι αν είναι αυτός άς είναι άφορισμένος, καταραμένος και άσυγχώρητος από τó Θεό. 'Η πέτρα και ό σίδηρος να λιώσει, εκείνος να μη λιώσει. Νά καταληφθει από τήν ψώρα του Γιεζι⁴² και να άπαχονισθει όπως ό 'Ιούδας. Νά στενάξει και να τρέμει όπως ό Κάιν και να μη γνωρίζει προκοπή ποτέ. Νά είναι επάνω του ή όργή του Θεού και ή κατάρα των 318 πατέρων. 1837.

Άκολουθοϋν οί ύπογραφές των συνοδικών, που άναφέρονται στη σελίδα 219

42. 'Υπέρτης του Προφήτου 'Ελισαιέ. Τιμωρήθηκε από τó Θεό με λέπρα για τόν ύπουλο και όυστροπο χαρακτήρα του «και ή λέπρα Ναιμάν κολληθήσεται εν σοι και εν τῷ σπέρματι σου ες τόν αιώνα. Και έξήληθεν εκ προσώπου αϋτου λελεπραμένος όσει χειών» (Δ' Βασ., Κεφ. Ε' στ. 27).